

ОЛЬГА
КОБИЛЯНСЬКА

Апостол черні

Книга 2

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2021

АПОСТОЛ ЧЕРНІ

Книга друга

Дома хорий батько, мати й Оксана. Довкола вражає скромність, щоб не сказати біднота. Що було цінніше та гарніше з обстанова, пішло за обома відданими доньками, а Оксані, яка узялася вчительської посади, ще було час про меблі думати.

Вона має лише бажання, щоб батьки були здорові і якнайдовше жили. Сама почувається сильна — «за мужчину», як любить говорити, — і коли лише дістане посаду, бере обох на себе. Теперішня турбота через брак засобів на батькове лікування пригноблювала її. Але вона заробляє лекціями, і так якимось живуть. «Якби лише, — говорила мати з донькою, — перебував Юліян у хаті, все було б інакше, і настрої не був би понурий».

* * *

— А тепер, мій любий сину? — спитав батько ще того самого вечора Юліяна, коли цей, мов спійманий чужоземний птах, зачинений в малу клітку, вештався по кімнатах.

— Тепер? Восени вступлю на філологічний факультет, тату. Хоч філологію тепер закидають і ставлять натомість новіші науки, але філології ніколи не скасують.

— Так думаєш, сину?

— Так, і на чужині мене про це впевняли. Не лиш мені так здається, що ми, українці, ще доволі сирий матеріал, щоб нам зріктися класичної філології, обійтися без виховання духу.

— А про богослов'я, що думаєш, сину, спитаю я тебе, як колись раз.

— Нічого, тату, нема причини змінити свій план і йти на «апостола черні».

— Скоро можна мати хліб і працю, хлопче, для темного брата.

— Я й так перебу'юся і спричинюся до освітньої праці.

* * *

Годинникар водить за сином спрагненими очима, якби шукав полегші для фізичного терпіння. Син, хоч уже майже тиждень дома, не може освоїтися, що він дійсно тут. Щохвилини сідає коло батька і приглядається йому. Оповідає, як на чужині не дармував, заробляв і щадив як міг.

— Яким способом заробляв? — несміливо питається мати.

— Давав лекції слов'янських мов та найбільше придалася мені фізична сила. Передягався в робітничу одіж, з'являвся при розпочатих будинках і там діставав працю.

Оповідав, як подорожував з Едвардом, щоб доповнити придбану науку. Він не міг не заходити до театрів. Коли пригадував деякі театральні п'єси, заслонював на хвилину очі, неначеб попри них пересувалися ще раз картини, які бачив. Слухав з Едвардом потрібних відчитів,

знайомився із студентами різних націй. Раз навіть один багатий американець заангажував його до своїх двох молоденьких синів на виховника, але під умовою, що поїде до нього на вісім років. З огляду на батьків не міг прийняти цієї корисної пропозиції. Пізнаючи різних людей та скарби чужої культури, він зазнавав духовної насолоди, але те ж і глибоке приниження, як-то інші народи власними силами дійшли до таких здобутків.

Батько брав сина за руку, притискав її до очей і шептав:

— Не суди так строго, сину, не суди, ми ще без пасіки, як ті дикі бджоли. Якби ми її вже мали, то теж сповняли б усі свої суспільні функції без помічників, як інші, і перетворились би у повну націю.

Приїхав Зарко з Покутівки з вісткою, що їм уродилася донечка і що Марія і він просять батьків, Юліана і Оксану на хрестини. Оксана мала би з Едвардом Гангом тримати маленьку до хреста. Оповідав, яка Ева для Марії добра, як доглядає її щиро і вважає себе вже за справдішню лікарку. Юліан відразу відмовився, хотів залишитися при батькові.

— Іншим разом, мамо, — переконував її син, усміхаючись легко. — Вам лицює їхати, мамо. Марія через малу не скоро вирветься з хати. Їдьте і не опирайтеся.

— І Едвард поздоровляє тебе, Юліане, — звернувся Зарко вдруге до Юліана, — і просив, щоб ти конче хоч на дві неділі до нього загостив, затужив за тобою і має про не одно з тобою говорити.

Юліан засміявся.

— Подякуй будучому молодому панові-дідичеві за привіт і запросини і відповідж, що, як зможу, то прийду,

лише не означаю реченця, щоб не бути часом словомним.

* * *

За тиждень прийшло повідомлення до Оксани, що вона іменована при народній школі учителькою і має явитися з початком шкільного року в гірським містечку М.

Ця вістка викликала велику радість в родині годинникаря. Оксана почувалася невимовно щасливою. От вона вже самостійна, вже має власний хліб. Та найкраще це те, що буде мешкати там, де тітка Софія Рибко, і буде разом з своєю гарною і єдиною первою сестрою, також жінкою українця-вчителя.

Радість Марії по приїзді матері і Оксани до Покутівки була велика. Через батькову недугу вона не сподівалася мами. Думала, що прибуде лише брат і Оксана. Церемонія хрещення малої українки відбулася святочно. Едвард Ґанґ з хресною мамою були поважніші, як треба, наче старі випрактиковані громадяни. За обідом о. Захарій розпитував з цікавістю Едварда про подорож, а при кінці святочної днини в Зарків прохав о. Захарій і дідичівський син паню Цезаревич, щоб Юліян приїхав відпочити після подорожі до Покутівки.

О. Захарій пригадував спеціально, щоб його не бракувало у них на відпусті з кінцем серпня. Ева, почувши це, щипнула Оксану в вухо і шепнула: «Наша стара парафіяльна покрівля піде у повітря від самої побожності, а батько це, певно, відхоруже». Едвард Ґанґе прохав, щоб Юліян просто до нього заїхав. «У вас хата занизька для

Юліяна», — жартівливо впевняв паню Марію і передавав для нього через Оксану кілька коробок запашного тютюну.

* * *

Небавком попрощалася Оксана з батьками, сестрами і, проведена братом, від'їхала на свою учительську посаду. У першому довгому листі перша «офіційна» частина була для батька, про те, як їй ведеться, як учителює, яких має школярів, яке сильне враження зробила на неї чудова гірська околиця. Вуйко Рибка був директором школи і далі піде на емеритуру. Левки — єдина донька тети була заміжня за вчителем — обоє гарні люди, а він буде заступником вуйка Рибка у школі, дотепний і розумний мужчина. В кінці був опис її кімнати і самого містечка з його мальовничим положенням, про сильне повітря, яке оп'янює і силує до довгого сну. Крім цього, був невеличкий листок для «братика».

Рада б вона знати, що він, Юліян, «думає» і діє? Добре, що має лекції англійської мови. А коли буде в Покутівці на відпусті, нехай їй про все напише, дещо і про Едварда Ґанґа. Але він цілком не потребує думати, що вона зачепила своє серце за Ґанґа. Різниця між ними така велика, що й думати про таке не можна. Але він їй своїм гарним вихованням і веселим настроєм подобається, і мимоволі приходить їй на гадку, що й нашим «паничам» не завадило б, якби були так гарно виховані. При кінці мусить ще додати, що вже знає, де мешкає Альбінський і тета Оля Альбінська. Раз також бачила і внучку Альбінського — Дору, як ішла із своїм нареченим д-ром Егоном Вальдом

і звертала увагу своєю елегантною сукнею перламутрової барви. Дуже граціозна, здається, русява. Той наречений є військовим лікарем. Їй хотілось би казку написати для брата, але правдиву.

* * *

У Покутівці на парафії, в мешканні і саду повно гостей. Відпуст, на якому був сам преосвященний, що із своїм «штабом» відїхав, вже минувся, але хата ще третьої днини повна. Святкували іменини їмости Еви і рівночасно молоді донечки. Деякі гості проходжувалися по лісі, хто хотів, сидів на лавках у зільнику під вікнами салону і вікнами Евиної кімнати, інші грали в карти, молодіж — у товариські гри, дехто з молодих не покидав модерних танців.

Бабуня Орелецька в чорній шовковій сукні, в чорнім очіпку, була напрочуд твереза і одна з найсимпатичніших старших дам. Особливо молодь горнулася до неї. Вона вміла все щось з «давнини» цікавого оповісти, як то давно молоді забавлялися, як гуляли, з якою повагою підходили до дівчат. Коли яка дівчина верталася з балю або вечорниць, то хоронили її від лиха батьки або інші поважні особи.

— Тепер, бабусенько, — сказала сміливо одна з панночок, — тепер дівчата дістають за це фахову освіту, домагаються рівноправности і здобули вже не одно, чого давно не мали.

— Та нащо їм того? — питала бабуня, поглянувши на панну проникливим поглядом. — Хіба на те, щоб більше безголов'я ставало? Я лиш одно признаю для жінки і підтримую: вчителювання і лікарювання.

І бабуня махала зневажливо рукою, попиваючи чорну каву, яку їй подавали частіше, ніж іншим гостям.

Юліян побував також на парафії. Загостивши на недовгий час до сестри Марії, шурина і до Едварда Ганґа, зайшов до о. Захарія в день янгола їмости та Еви. О. Захарій гордився ним перед своїми гостями, мов улюбленим свояком, і ніхто з присутніх не дивувався, коли Юліян заступав тепер на якийсь час господаря, зайнятого парохіянами. Юліян оповідав зібраним гостям не одно цікаве і нове, старався бажання кожного підхопити так, що він, Ева і бабуня були цієї днини неначе душею доброго настрою. Та Ева лиш вдавала веселу. Коли батько зрання висказав їй найщиріші бажання, передаючи як дарунок гарну вирізьблену касетку гуцульського виробу, виявилось, що, хоч вона не раз бажала мати таку цяцьку, в неї були цього дня не такі бажання. Подякувавши за батьківські бажання і дарунок, призналася, що єдиний дозвіл на виїзд до Швейцарії на медичні студії може її ущасливити.

Від дитячих літ вона не прохала нічого, чого батьки не могли б сповнити. Але цим разом батько цього одного її бажання не може їй сповнити і не обіцяє навіть на майбутнє. Він не пустить її на чужину, він нездужає, вона в нього єдина дитина, до того в нього, як добре відомо, нема на це і відповідних засобів. Нехай вона студіює філософію у столиці, де він буде її все близько себе мати і від часу до часу бачити. Але кудись за кордон виїздити — на це він не згодиться ніколи! Не виключене, що вона може віддатися, може стати вчителькою при вищій школі.

Ева поглянула на нього великим, майже проникливим поглядом і почервоніла.

— Це ще питання, — відповіла сухо. — Це ще велике питання.

І ще батькові заявить, що вона від нього ані сотика не візьме. Бабуня дасть їй засоби із свого маєтку, зрештою, коли вона, Ева, стане самостійною лікаркою, тоді вона батька, матір і бабуню зможе вижити. А він, рідний батько, без серця і без розуміння для неї. Вибухнула голосним плачем і, пішовши в куток, закрила обличчя.

По лиці о. Захарія перебіг жаль.

— На бабуню будуєш ти свій храм? — спитав, складаючи руки навхрест.

— Так, на бабуню. Вона мене не обманить.

— Може, я і помиляюся щодо бабуні, але ти сама можеш у своїх планах помилятися.

— Ніколи, татунцю.

— Ти ще молода, і сама не знаєш, що тобі може за півроку душу заповнити.

— Побачимо. А я будую на бабуню, — відповіла.

* * *

О. Захарій розсміявся сміхом, якого вона майже ніколи в нього не чула. Хотів щось сказати, але, поміркувавши, замовк і звернувся до дверей.

Вона прискочила до нього, вхопила його за рамя і потягнула назад у глиб кімнати.

— Ви щось мали на устах, татку, хотіли мені щось сказати... Я вас прошу перестати вже раз ставитися до

мене, як до дитини. Мені вже двадцятий рік. Прошу вас, скажіть, що хотіли мені заявити...

Він поглянув на неї. В його очах заблисла сльоза. Приступивши до вікна, звідки сміялося ясне ранішнє небо, сказав:

— Коли я старався за руку твоєї мами, вона, як здавалося, була якимсь тягарем для бабуні Орелецької, тоді ще молодій вдовиці, яка мала близьку знайомість з одним молодшим від неї чоловіком, що обіцяв з нею оженитися. Ми з твоєю мамою побралися: я — вбогий питомець, твоя мама — без батька. Маєток, що як не цілий, то у більшій частині твоїй мамі належався, пішов через бабунині руки на інші цілі. Коли твоя мати впоминалася в неї того, що їй законно належалося, вона все її збувала обіцянками. Я ніколи не отвирав у тій справі уст. З обіцянок молодого чоловіка бабуні не вийшло нічого — через п'янство і гру в карти молодий адоратор стратив посаду. Ми далеко жили від неї і не втручувалися до її приватного життя. Кілько залишилося ще маєтку в бабуні, докладно не знаю, але боюся, що все те, що є, піде горлом! Я хотів тебе остерегти перед зайвими ілюзіями. Вона любить тебе, це правда. Але хто за свою рідну дитину забув, може забути і за внучку.

Ева стояла бліда і хвилинку мовчала, поки не відповіла:

— Бабуня не має нікого прихильного для себе, крім мене одної, бідна бабуня! — і знов вибухнула плачем. — Я буду над нею чувати, як янгол-хоронитель. Вона мені не раз говорила, що все, що має, лиш для мене ховає і що матусенька більше свого батька любила, як її, і через те і вона мусіла шукати потіхи в чім іншій.

О. Захарій вийшов з кімнати.

Так було з полудня.

Ева лежала якийсь час на софі, обтираючи сльози. В її грудях піднявся наче жаль до батька. Кому-небудь не відмовляє найменшого, а своїй єдиній рідній дитині, що бажає вищої ціли, відмовляє дозволу. Затиснула зуби. О, лиш українець може бути такий завзятий і без глибокого розуміння для культури — як не раз нарікала на нього бабуня. Хоч він її батько, але це хиба його характеру. Мама теж не має нічого у своїй вдачі від бабуні. Навіть змислу для так званої «панськості» в неї нема. Слава Богу, що хоч вона має кров бабунину. Вона і подобає на бабуню. А бабуня не була все така, як тепер. Коли була молода, чарувала всіх своїм дотепом, розумом і елегантністю, і тепер ще блищить своїм духом. Вона «Альбінська» з дому, а вони не хто-будь. Тому-таки на бабуню вона здасть свою будучину, нехай буде що хоче.

Потерла чоло, наче усувала батькові риси з голови, і звернулася до дзеркала. Її очі були легко почервонілі від плачу. Притиснула тоненьку батистову хустину до очей і пішла до бабуні, щоб бабуня їй побажала.

— Бабусенько, моя дороженька, єдина моя. Побажайте мені. Ви вже знаєте, як, — і прилягла головою до бабуниних грудей.

Бабуня притиснула внучку до серця. Всі бажання тієї своє пташки вона сповнить; нехай не зазнає вона жадного розчарування в житті, і до Швейцарії її вишле. Їй вільно своїм маєтком розпоряджатися, як захоче. Вона — Ева, також «Альбінська» у деякій мірі, дарма що батько

і мама українці. Кров Альбінських за два покоління не затрачується.

* * *

Коли з'явився Юліян, говорив з Евою якось так звичайно, привітавши її короткими словами, як і всі інші. Вона від нього сьогодні такого не сподівалася. На її очі набігли сльози, але, затиснувши зуби, загубилась серед гостей. Думала: не досить що батько проти неї, ще і він, як здається, від останніх днів ніби не розумів її, змінився. Правда, він вернувся з великого світа, повний нових вражіннь, мабуть, тому став такий стриманий, вирахуваний. Це чужина з нього такого зробила. Але нехай і вона виїде на ту чужину, тоді він побачить. Вона не обмірковує всього на тверезо, в її жилах пливе інша кров, що жене до руху, до інших овидів.

Юліян справді почувався трохи чужим посеред усіх тут так по-приятельськи зібраних людей. Чим більше ним тут займаються, тим більшу порожнечу він відчував. Недоповнена культура родинних сторін вражає його боляче. Тому що приїхав із чужини, мусить на все відповідати, про все всіх інформувати. Та він говорить небагато і кількома словами поширяє овид, змальовує знаменито чуже середовище, якби від нехочу.

Забава йде гарно, шумить веселість, тоді як там, у покинутій хаті, в невеличкій кімнаті, де годинники цокають і заглядають злидні, — там мовчанка. Юліян думає про те, що буде, коли батько затулить очі, а мати і він — ще не скоро з певним хлібом у руках...

У ньому будиться щось, бунтується.